

KOMMENTARER: TRYGVE SÖDERLING

Att exportera modernitet

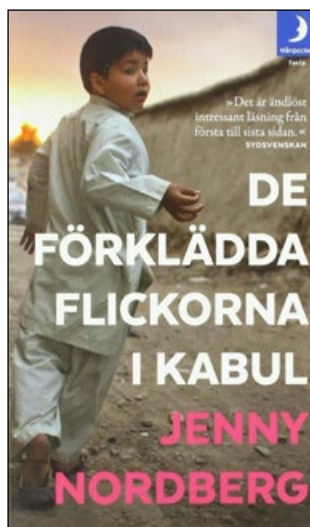
1. I *The Underground Girls of Kabul* (2014, *De förklädda flickorna i Kabul*, 2015) undersöker Jenny Nordberg fenomenet *bacha posh* – små flickor kläs som pojkar. Föräldrarnas främsta motiv i ett superpatriarkalt samhälle som det afghanska är att undgå skammen att inte ha ett barn av manligt kön.

Ibland spelar också tanken på barnets eget bästa in: i rollen som pojke kan det springa, klättra, spela fotboll. Friheter som förvägras de flesta flickor, och inte bara under talibans¹ regim (Nordberg arbetade med sin bok mellan 2009 och 2014, alltså under den nu avslutade amerikanska ockupationen).

Slutligen kan förklädnaden vara ett måste för överlevnad, som för flickan som ges namnet Osama i Siddiq Barmaks film med samma namn (2003). Hennes mamma har arbetat på ett sjukhus, som taliban i filmens nu har stängt. Som ”pojke” kan ”Osama” tjäna några slantar genom att arbeta i en kiosk.

Med puberteten kommer sanningen fram. Men

1 Eftersom *taliban* är pluralformen av *talib*, student, används i *Nya Argus* inte böjningsformen ”talibaner” (”studenter-er”). Detta i linje med bland annat engelsk-, tysk- och finskspråkig kutym (”the Taliban”, i *Helsingin Sanomat* ”taleban”), men i motsats till praxis i flertalet svenskspråkiga medier.

till skillnad från ”Osamas” sorgliga öde – hon slutar inlåst bland en gammal mullas övriga hustrur – säger flera av de före detta ”pojkflickor” som Jenny Nordberg intervjuat att de har haft nytta av erfarenheten att som ”pojke” kunna röra sig fritt bland andra pojkar och män, att öva sig i att inta en allmänt tuffare attityd.

2. Försök att från regeringshåll förbättra de afghanska kvinnornas situation har gjorts åtminstone sedan 1920-talet, när kung Amanullah Khan och drottning Soraya Tarzi arbetade för att slopa slöjtvånget för kvinnor och införa utbildning för flickor. ”Drottningen väckte stor uppmärksamhet när hon tog av sig sin slöja offentligt”, skriver Nordberg.

Kalla det västernisering, kalla det feminism – strävan till jämställdhet

mellan könen kan ses som en del av den process, med rötter åtminstone i 1700-talets europeiska upplysning, som vi kallar ”modernitet”. Att jihadistiska terrorgrupper som daesh (”Islamiska Staten”), al-Qaida och taliban gärna använder avancerade telefoner och vapen är alltså inte modernitet, som vi uppfattar begreppet. Central är däremot synen på mänskliga rättigheter. Inte minst kvinnors rörelseutrymme är där en avslöjande mätare.

3. Männens rätt att sälja sina döttrar är i denna typ av samhällen en av grundstenarna för deras maktställning, påpekar Jenny Nordberg. Inför hotet att mista denna makt har stamkrigarna hela tiden mobiliserat mot olika centralregeringars moderniseringsförsök. Feminismens ställning i Afghanistan har därför under de senaste hundra åren beskrivit en kraftigt sågande rörelse. Ansatt av islamister tvingades Amanullah abdikera 1929, och på det sättet har det fortsatt: kvinnofrågan har varit en nyckelfråga i den afghanska ”kampen mellan civilisationerna”. Läget i städerna har skilt sig drastiskt från landsbygden, ofta återges fotot (till höger) av några unga kvinnor i Kabul 1972.

De första riktigt stora moderniserande kliven togs efter 1978, när Afghanistans folkdemokratiska parti PDPA grep makten. Samtidigt som ”kommunisterna” och de intervenerande sovjetiska trupperna utövade blodig repression mot sina motståndare genomdrevs förbud mot barnäktenskap, mot tvångsgifte, mot skägg- och slöjtvång.

Trots det brutala kriget var moderniseringstakten under 1980-talet snabb: i slutet av decenniet uppges kvinnor ha utgjort hälften av de afghanska universitetsstudenterna, 40 % av läkarna, 70 % av lärarna och 30 % av de statliga funktionärerna. Man kunde bokföra minskande analfabetism, minskande barn dödlighet, ökande medellivslängd.²

I provinserna och på landsbygden, där patriarkal ”hederskultur” och en extrem tolkning av islam dominerar, var motståndet ändå starkt, då som nu. PDPA-regeringen störtades 1992 av de USA-stödda rebellerna. Samma mönster som nu upprepat, fast nu med USA i rollen som fördriven ockupationsmakt. Donald Trump gjorde en *deal* med taliban om amerikansk kapitulation, utan att den afghanska regeringen tillfrågats. Joe Biden verkställde.

Det är som om Nordiska Motståndsrörelsen skulle ges fria händer och ta över Finland på två veckor, utan att möta allvarligt motstånd.

2 <https://www.counterpunch.org/2021/08/25/the-great-game-of-smashing-countries/>

4. På nytt kastas Afghanistan nu ”tillbaka till medeltiden”, säger vi, även om det nog är orättvist mot medeltiden. Snarare påminner talibans ideologi om den europeiska 1900-talsfascismen, men kryddad med gammaltestamentliga påbud som förts vidare i fundamentalistisk islam. I Moseböckerna är det till exempel inget märkligt att sälja sin dotter som slav (2 Mosebok 21:7) och om en son är uppstudsig, eller en flicka inte är oskuld när hon ges bort till äktenskap, är stening till döds den rätta åtgärden (5 Mosebok 21:21 och 22:21).

5. USA engagerade sig alltså starkt på 1980-talet för att krossa PDPA:s vänsterregering – inte för att ”kommunisterna” arbetade för modernitet, jämlikhet och kvinnors utbildning, utan för

att de stöddes av konkurrenten Sovjet. Från och med 1979 och den hemliga ”*Operation Cyclone*” har USA och Saudiarabien investerat 40 miljarder dollar i att beväpna krigare och muta ledare. Ur en av de USA-stödda mujahedin-grupperna utkristalliserade sig taliban, som tog makten 1996.

Ironiskt nog stoppades alltså den påbörjade moderniseringen av Afghanistan av USA. Mönstret är bekant också från andra håll: när man framgångsrikt krossar socialistiska partier och rörelser – som arbetar för en form av modernitet – får man i stället reaktionära terrororganisationer under religiös flagg. Politik ersätts av patriarkat, fundamentalism, jihadism. Operationen förvärrar sjukdomen.

Därför finns det också en skillnad mellan debaclet i Kabul 2021 och USA:s berömda *Saigon Moment* i Vietnam 1975, när den sista amerikanska helikoptern lyfte från ambassadens tak. Även om den socialism som etablerades i Vietnam är auktoritär, har kvinnorna där en helt annan ställning än i fundamentalistiskt islamistiska stater.

Motiven för interventioner, ockupationer eller militärt stöd till regimer är givetvis inte mänskliga rättigheter, kvinnornas ställning eller andra ideella mål – då skulle till exempel Saudiarabien och Israel inte kunna vara så nära allierade med USA. Men en intervention ger ibland modernitetens förespråkare

ett tillfälle, eftersom ockupationsmakten behöver legitimera sig.

6. Här på hemmaplan blir det intressant att se om Grundfinnarnas nya ordförande Riikka Purras fräna vision om noll asylinvandring och hennes plumpa uttalanden om ”semestrade” afghaner faktiskt går hem. Purra anser att det är ”alltför lätt” att få finländskt medborgarskap, uppenbart frikopplad från verkligheten för de människor hon talar om.

För utrikesminister Pekka Haavisto blev den resoluta finländska evakueringsoperationen från Kabul något av en revansch för det otroliga bludder som populisterna och högermedia skapade 2019 kring hans linje i fallet al-Hol (det råder ”en atmosfär av skräck” på utrikesministeriet, skrevs det bland annat – en tragikomisk hyperbol, om man ett ögonblick tänker på situationen i de flyktingläger som saken gällde). Den här gången, åtminstone fram till skrivande stund, har försöken att från populishåll skjuta ner den ”alltför kompetenta” Haavisto varit lamare.

Men som juristen Leo Hertzberg påpekade i ett facebook-inlägg: det tycks av någon orsak vara be-

tydligt lättare att hämta hem finländare från Kabul än från al-Hol.

7. Kan värderingar som vi kallar för modernitet alls ”exporteras”? Klart är att det också måste finnas en stark och legitim inhemsk ”importör”. Den enorma korruption som frodades i den västliga interventionens spår gav taliban onödig draghjälp.

Talibans återkomst är ett nederlag framför allt för afghanerna, även om ”västs” prestigeförlust svider. Man kan förstås ha ett bräckligt hopp att 2021 inte ska bli en exakt repris av 1996, året för talibans förra *Machtübernahme*. Till saken hör att Afghanistan är starkt beroende av biståndspengar och att de statliga tillgångarna finns på utländska konton, nu frusna. Vissa påtryckningsmöjligheter finns alltså.

Dessutom kan taliban paradoxalt nog behöva utländsk hjälp med sitt eget terroristproblem, som det ännu radikalare IS-Khorasans attentat 26.8 vid flygfältet i Kabul visade. Trumps löfte – *If bad things happen, we'll go back with a force like no one's ever seen* – kommer däremot inte att infrias.

31.8.2021

Några afghanska filmtips

- *Safar e Ghandehar (Kandahar)*, Mohsen Makhmalbaf, 2001) – kvinna letar efter sin syster i det talibanstyrda Afghanistan.
- *Osama* (Siddiq Barmak, 2003) – flicka uppträder som pojke för att få ihop till mat till mamma, mormor och sig själv.
- *Panj é asr (Fem på eftermiddagen)*, Samira Makhmalbaf, 2003) – efter talibanvåldet, ung kvinna söker kunskap och kärlek.
- *Buda as sharm foru rikht (Buddha föll av skam)*, Hana Makhmalbaf, 2007) – sexårig flicka vill gå i skola. Pojkar leker taliban framför de sprängda buddhastatyerna.
- *The Kite Runner (Flyga drake)*, Marc Forster 2007) – pojkvänskap och svek i afghanskt 1970-tal. Efter Khaled Hosseinis roman.
- *Frihet bakom galler (No Burqas Behind Bars)*, Nima Sarvestani, 2013) – Fängelsedokumentär. Kvinnorna trivs bättre i fängelset och fruktar frigivning.

Ur Osama (2003)

- *Wajma* (Barmak Akram, 2013) – hemlig kärlek i ett snöigt Kabul, graviditet, katastrof.
- *Syngué sabour, pierre de patience (Tålmodets sten)*, Atiq Rahimi, 2013) – Arthouse. En kvinnas monolog framför sin stumma och förlamade man i en krigszon.
- *A Dog Called Money* (Seamus Murphy, 2019) – musikern Polly Jean Harvey reser i bl.a. Kabul.